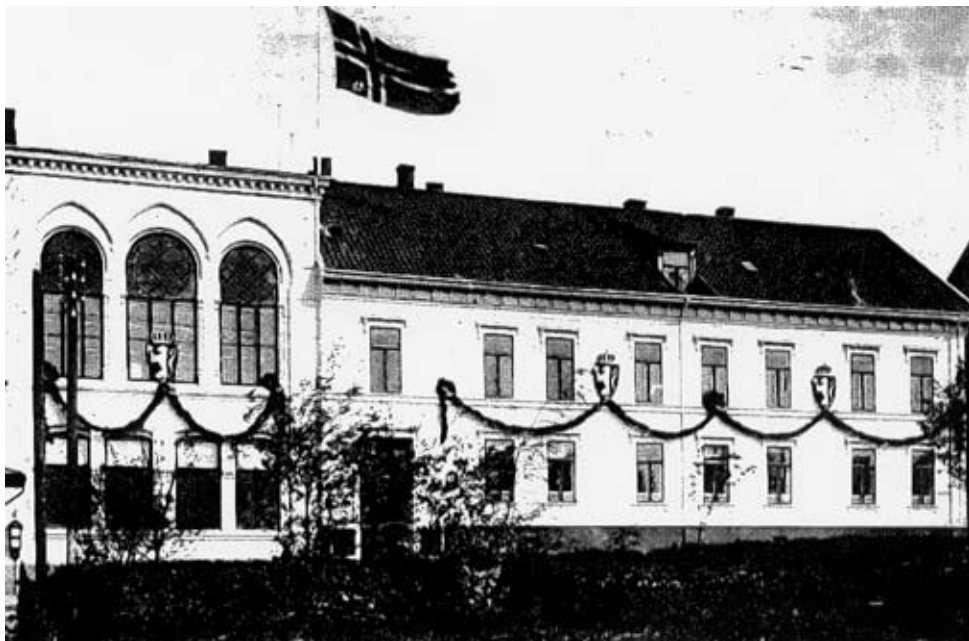

FESTIVITETEN ET KULTURHUS I 200ÅR

Utgitt av
Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring
Vestfold avdeling

med støtte fra Vestfold Fylkeskommune

1999

Innhold:

Bygningsarv - en ressurs.....	3
Storgatenprosjektet.....	4
Kort beskrivelse.....	5
Patrisierhuset - grunnplan - stilutvikling.....	9
Hva veggene i Storgaten 44 skjulte.....	14
Festiviteten - et viktig arkitekturhistorisk verk.....	16
Storgaten 44 - bygningshistorie og beboere.....	20

Denne undersøkelsen ble trykket i et begrenset opplag i 1999. Fortidsminneforeningen mener det nå er behov for å utvide opplaget og den enkleste og rimeligste måte å gjøre det på er å lage en digital versjon, en e-bok, som kan distribueres som PDF fil på nett. vi har derfor laget denne utgaven som ikke er innholdsmessig revidert i forhold til originalutgaven, men sidetallene er justert da formatet er et annet. Originalen ble satt i Words men denne utgaven er utført med Adobe Indesign. Det har ikke vært behov for å rette, utover mindre presiseringer. Disse er ikke endret i teksten men påpekes her:

side 5:

Antikvarisk viktige elementer:

Annen etasjes planløsning. Stuer i akse gjennom tofløyede dører.

Her bør tilføyes at rominndelingene er bevart i stor grad og er bevaringsverdige. Det fremgår forøvrig på side 11.

Første etasjes østre del. Intakte rom og overflater.

Her bør presiseres sydøstre del. (himlingsbord, rom med velv og trapperom med trapp fra 1873 og eldre dør. Det fremgår av teksten forøvrig at intet er bevart av rom ellers i første etage utover et værelse inntil trapperommet. Se side 11.

Første etasje, vestre del: Monumental hovedtrapp, tofløyede dører fra 1874 av høy kvalitet.

Tofløyede dører fra 1874 viser til Paul Due nybygg og hører ikke hjemme i denne teksten. Burde vært utelatt. Derimot er uteglemt en gammel enkeltjør inn til baktrappen fra 1873.

Side 10

Papirtapetet bemerket på side som tilhørende perioden 1845-1860 er antagelig produsert så sent som rundt 1880, men mønsterets opprinnelse er som beskrevet.

BYGNINGSARV - EN RESSURS

Eva Schaulund Torkildsen, leder, Vestfold avdeling av Fortidsminneforeningen

Storgaten 44, patrisierhuset fra 1792 og festivitetsbygget fra 1873, er en uerstattelig del av Larviks bidrag til vår nasjonale kulturarv. I tiden før jernbanen og bilen forandret landskapet og man møtte våre kystbyer fra sjøsiden, var fasaderekken langs Storgaten byens kjennemerke og opphavet til betegnelsen nordens Napoli. Denne fasaderekken som har overlevd ubrutt og hel i Romberg kvartalet er av uvurderlig betydning for Larvik som historisk by. Ingen av våre Sørlandsbyer kan vise til en komplett rekke av slik alder. Storgaten 44 er ikke bare hjørnetannen i kvartalet men av vesentlig betydning for oppfatningen av fasaderekken som en helhet. Det er denne fasaderekken tilreisende har opplevd som byens ansikt fra Mary Wollstonecraft i 1790 årene til Fridtjof Nansen la til kai med Fram rundt hundre år senere.

Det er våre folkevalgte ansvar å sørge for at disse kulturminnene overleveres til neste generasjon, restaurert, gjerne som del av et kulturhuskompleks. Finner man det ikke hensiktsmessig å forene kultur og bevaring, bør man bør man bygge andre steder. Det ville være et illevarslende tegn om man innleder neste årtusen med å rive Larviks eldste kulturhus for å gi plass til et nytt.

I Norge er ca 3000 anlegg fredet, derav omkring 900 bolighus. De siste 50 årene er 10% av disse bygningene forsvunnet. De siste tiårene har man systematisk SEFRAK registrert bygninger oppført før 1900. De siste 20 årene er 50% av disse blitt borte.

Bygningsvernet har ingen sterk stilling i vår kommunale forvaltning . I vårt naboland Sverige bruker man 3 ganger så mye midler pr. innbygger på kulturminnevern. Det er opp til våre politikere å sørge for at vi i fremtiden har en bygningsarv å etterlate våre etterkommere. Bygningsarven er en ikke fornybar ressurs.

Det er Fortidsminneforeningens oppgave å fokusere på kulturminnevernet og motvirke vettløs kulturminneforvaltning. I denne situasjonen har foreningen, med økonomisk støtte fra Vestfold Fylkeskommune, satt igang dette Storgatenprosjektet for å rette søkelyset på en uvurderlig del av Larviks kulturarv. En helt vesentlig del av denne arven er vi nå i ferd med å miste. Det er bakgrunnen for det foreliggende arbeidet. Måtte alle gode krefter forenes for å redde Larviks gamle hovedfasade.

STORGATENPROSJEKTET

Ragnar Kristensen

Bakgrunn

Registreringsprosjekt Storgaten ble satt i gang av Vestfoldavdelingen av Fortidsminne-foreningen i 1998. Bakgrunnen var den vedvarende diskusjonen i Larvik om fremtidens Storgate og byens sjøfront. Foreningen registrerte at spesielt det offentlige bevissthet om Storgaten som historisk overlevering var ytterst mangelfull. Larviks gamle patrisier- gårder i Storgaten har aldri vært gjenstand for inngående undersøkelse og analyse. Den intakte 1700-talls husrekken i Rombergkvartalet har vært utsatt for stadige forsøk på desimering - inntil nå bare på planleggings og diskusjonsstadiet. Kulturhusdebatten har virkeliggjort rivningstrusselen. Med ordførerens dobbelstemme er kvartalets, på mange måter viktigste bygning vedtatt revet. Dette skriftet er en forløper for det endelige resultat av undersøkelsen - en trykksak som omfatter Storgaten 44 - 50. Arbeidet har fått betydelig støtte fra Vestfold Fylkeskommune, men har allikevel betinget mye gratisarbeide.

Arbeidsgruppen

Undersøkelsen er utført av bygningsantikvar og arkitekt David Brand, for tiden ansatt hos Telenor for å utarbeide og følge opp deres nasjonale verneplan. Tidligere ansatt hos byantikvaren i Oslo og selvstendig praktiserende bygningsantikvar siden 1976. Han har også satt i gang og drevet Norges første og eneste trykkeri for historiske tapeter. James Ronald Archer, cand. Philol. etnolog, innehar diverse verv i museums og kulturhistorisk sammenheng. Han har skrevet artikler og bøker om kulturhistoriske emner. Han er gruppens ekspert på skriftlige kilder og arkiver, har gjennomført arkivforskning og innhentet mye spennende og hittil ukjent Larvikshistorie. Ragnar Kristensen har arbeidet som håndverkskonservator hos byantikvaren i Oslo og som selvstendig praktiserende innen møbelrestaurering. Han har erfaring fra offentlige og private bygningsrestaureringsprosjekter og har fungert som gruppens koordinator. Han er styremedlem i Fortidsminneforeningens Vestfoldavdeling.

Metode

Gruppens arbeidsmetode har omfattet flere plan. Det spesielle ved denne type arbeide er at det forutsetter høy grad av tverrfaglighet. Det er gjennomført omfattende arkivgransking. Det er samlet inn branntakster, skifter, billedmateriale, personalhistoriske- avis- og bokkilder. Det er utført tegne og oppmålingsarbeide. Bygningene er systematisk registrert inn- og utvendig. Storgaten 44 er spesielt grundig undersøkt ved bygningsarkeologiske metoder. Dette innebærer målrettet hulltagning i overflater, innmåling, fotografering og registrering av funn. Funnene er sammenholdt med det skriftlige kildematerialet, noe som har gitt muligheten til systematisk etterprøving av hypoteser. Vi tror at dette arbeidet vil gi viktige bidrag til Larviks bygningshistorie. Et tema som har vært lite behandlet og gjerne basert på hypoteser uten mulighet til etterprøving.

Gjennomføring

Arbeidet er gjennomført dels individuelt, dels i fellesskap. De enkelte deltageres sterke sider har bestemt arbeidets innretning. Felles registreringer og befaringer, kritikk, diskusjon og gjensidig oppmuntring har ført arbeidet videre gjennom et relativt omfattende tema. Ikke minst har erfaringene tydeliggjort viktigheten av fysisk inngripen i objektet for undersøkelse sammenholdt med arkivkilder.

KORT BESKRIVELSE

Ragnar Kristensen

Sammenhenger:

Kontekst: Del av komplett 1700tallskvartal, hjørnetannen. Byens gamle hovedfasade mot sjøen.

Økonomisk historie: Sete for byens ledende handels og embetspatrisiat frem til 1873.

Kulturhistorie: Interiørkunst av stor verdi. Åsted for opptredener av store kunstnere.

Sosialhistorie: Åsted for byens selskaps og foreningsliv

Politisk historie: Ordførerkontor, bystyresal, sentrale kommunale funksjoner.

Bygningshistorie: Nyskapende plan og arkitektonisk konsept.

Personalhistorie: Et fargerikt kapittel i Larviks byhistorie.

Kronologi:

1792: størstedelen av storgaten brenner.

1792: Nr 44 gjenoppbygges av Rasmus Linaae.

1810: Even Bull fullfører og påkoster stort.

1873: Paul Due tegner den nye festiviteten tilsluttet det gamle bygg.

1883: Festiviteten blir byens rådhus

Antikvarisk viktige elementer:

Festivitetsalen: Unikt rom i fredningsklasse. Norges tredje eldste teaterscene.

Annen etasjes planløsning. Stuer i akse gjennom tofløyede dører.

Første etasjes østre del. Intakte rom og overflater.

Annen etasjes interiører: Viktige dekorative overflater, imitasjonsmaling, tapeter

Første etasje, trapperom: Tofløyede dører fra husets første periode.

Første etasje, vestre del: Monumental hovedtrapp, tofløyede dører fra 1874 av høy kvalitet.

Fasade syd og vest: Volum, vindusåpninger, grunnmur.

Personalhistorie:

1792 - 1806 Kjøpmann Rasmus Linaae

1806 - 1819 Kjøpmann Even Bull

1831 - Tollkasserer Ambrosius Hofgaard

1872 jernverksforvalter F.A. Blom (svigersønn av Hofgaard)

1872 - 1882 Klubbselskabet

1883 - 1999 Larvik Kommune

Antikvarisk vurdering:

Bygningen består av to enheter som i det ytre er innpakket i etterkrigstidens uttrykk. Eldste del fra 1792 inneholder en historisk interessant planløsning. De viktige romskapende elementer er på plass. Dekorativt elementer av stor museal verdi. Foreløpig undersøkelse har åpenbart at bygningen i hovedsak er restaurerbar. Bildemateriale fra hele husets historie, gamle prospekter fra tidlig 1800-tall og fotografi fra 1860-årene dokumenterer utseendet godt. Tilføyelsen fra 1874 inneholder en fredningsverdig teatersal, og ellers viktige enkeltelementer. Det finnes særdeles god dokumentasjon av fasadene fra 1873. Byggeregnskaper og fotografier gir et meget godt restaureringsgrunnlag. De håndverksmessige krav en restaurering innebærer, vil gi anledning til å utbre kunnskap om og holde gamle håndverkstradisjoner i hevd.

De to sammenføyde bygninger hører i dag symbiotisk sammen. Historisk ble sammenhengen etablert i 1873. Bruken av salen forutsatte selskapsstuene. Det er uomgjengelig nødvendig å bevare helheten. Antikvarisk og bruksmessig. Den eldste fløyen tåler inngrep i bakgårdsfasaden, men det er viktig å vise hensyn til de bevarte romoppdelinger og gamle bygningselementer i 2. etg. Og østre del av 1. etg. Samt østre og søndre fasade.

Fasaderekken

Mange kystbyer i Norge har fasaderekker vendt mot sjøen. Dette er noe av særpreget ved mange av våre kystbyer. Det spesielle ved Larviks ansikt mot sjøen er at den gjenværende komplette rekke i Storgaten har stor og likelydende aldersdybde. Her er et helt kvartal oppført relativt enhetlig og sammenhengende i årene rett etter brannen i 1792. De fleste av våre andre kystbyer har tilsvarende fasaderekker, men av betydelig yngre alder. Larviks plassering i ter-renget og med ansiktet mot verden ga byen relativt tidlig betegnelsen nordens Napoli. Før jernbanen og bilen forvandlet verden møtte man våre kystbyer fra sjøsiden. Dermed var byens ansikt også vendt mot havet. Inntil jernbanen, bilen og veien gjorde byenes bakgårder til det første møtet med den reisende og vi for en stund mistet bevisstheten om de gamle fasadene som vendte mot havet.

Fasadene har som mange andre steder gjennomlevd skiftende moteretninger og i rykk og napp endret utforming - men alltid med de gamle opprinnelige bygn-ingskroppene bak det ytre. Går man inn i bakgårdene ser man at det eldste fremdeles lever. Her er intakte, vakre håndgjorte detaljer fra den førindustrielle tid. Unike bygningselementer som kanskje bare har overlevd akkurat her. De gjenspeiler en rikdom og dermed evne til å underholde et høyt utviklet håndverk vi i dag vanskelig kan oppvise maken til. Bak gårdsplassene klatrer fremdeles gamle terrassehager oppover det skrånende terrenget. Støttet opp av solide stensblokker. Gårdsplassene omkranses enda av bakgårdsbebyggelse av høy alder. Disse patrisiergårdene var den gang sentrum for byens økonomiske liv. Denne fasaderekken er i seg selv, som helhet unik og høyst bevaringsverdig. Hver tann i denne rekken er av uvurderlig betydning for helheten.

Det oppsiktsvekkende funnet vises umiddelbart frem til interesserte kulturdeltagere som har forestilling i salen.

Kart over Larvik 1820 med bygningene langs Storgaten. Storgaten 44 er skravert.
(Larviks historie bd. 2)

Kart over Larvik 1884. Fortsatt er fasaderekken intakt. Festivitetsstomten er skravert.
(Larvikmuseene)

PATRISIERHUSET - GRUNNPLAN - STILUTVIKLING

Ragnar Kristensen

Bybrann og konservative borgere

Kjøpmann Linaaes naboer viste en sterk konservatisme da de gjenoppførte sine hus i Stor-gaten utover i 1790-årene. Tradisjonelle midtgangsplener med symmetrisk anlagte stuer og hovedtrapp mot gaten. Gårdene har rektangulær grunnplan med hovedfasaden mot gaten, bygget på høy grunnmur av natursten. På gamle prospekter kan man skimte en høy trapp som fører fra gaten opp til første etasjes sentralt plasserte inngangsdør. Åpenbart med overlys i halv-sirkelfasong, slik man gjerne finner på påkostede hus i siste halvdel av 1700-årene. Noen få eksempler på slike inngangspartier har overlevd i Larvik. Går man inn døren, kommer man inn i en gjennomgående midtgang som gjerne inneholder en rettløpstrapp til annen etasje. På hver side av midtgangen mot gaten kan man vandre inn i stuene, en på hver side. Hver med to, eventuelt tre vinduer mot gaten, og et på gavlveggen. Gjennom rommene mot gaten får vi en akse som gir perspektiv fra rom til rom. I 1790-årene avløses de gamle barokke enkeldører av doble sådanne. Gjernen med to eller tre speilfillinger i hvert dørblad. Mot baksiden finner man kjøkken med grue og kammers. Eventuelt en mindre stue mot bakgården i tilknytning til hovedstuen. Bakerovn og bryggerhus var samlet i eget hus i bakgården. Stort sett er disse rom-inndelingene fremdeles i behold i Storgatens gamle gårder, bare forvansket av senere inndelinger og innplating av gamle overflater. Annen etasje hadde gjerne samme hovedinndeling som første etasje.

Tidens måte å bygge på, innebærer at disse husene var konstruert av laftet tømmer, utvendig kledd med malt panel. Innvendig sto enkelte rom i tømmer, malt eller umalt. Hovedrommene med dekorert lerret eller malt panel. Himlingene med profilerte bjelker, de mest moderne panelt med malte glatthøvlede bord. Grunnmurene var gjerne av natursten, stablet, spekket og påført kalkpuss. Etasjene hadde i 1790-årene samme etasjehøyde, taket var høyt og hel eller halvvalmet. Halvvalmen var den mest moderne varianten. Taket var tekket med glassert hollandsk sten, oftest i sort med blåtone. Vinduene smårutet, med rokokko-pregede beslag.

Dette var den gjengse byggemåten. Grunnplanen, den symmetriske, orientert rundt en gjennomgående midtgang, var på høyden av utbredelse på denne tiden. Grunnplanen er på mange måter husets innerste kjerne. Den speiler tidens omgangsformer og idealer. Tidens sterke draging mot klassisismen, mot det ordnede og oversiktlige, gjenspeiles i hjemmets utforming. Lo-kalt finnes røttene i Herregårdens barokksymmetri, i 1680 et nytt fenomen influert av fransk slottsbygging under Ludvig den 14. Et tidlig lokalt eksempel på modifisert symmetri er Tollerodden, tidlig ute som type på borgerhus. Dette idealet erobrer dog ikke motebildet før annen halvdel av 1700-tallet. Larviksborgerne bygget derfor i en befestet og akseptert tradisjon i 1790-årene.

De interiørdetaljene som er igjen i Storgatens hus fra denne tiden, tyder også på at man fulgte en konservativ tradisjon i interiørmaken. Det er ikke den moderne klassisisme som er forbildet, men en rokokkopreget smaksretning, naturligvis basert på den klassisistiske kjerne som preget arkitekturen siden renessansen. Rokokkopregede detaljer er fremtredende i det som er igjen av de eldste interiører. Kildene tyder på at svært lite av bygningsdeler overlevet brannen. Det som kunne gjenbrukes ble solgt på offentlig auksjon og slike ting som dører, vinduer og listverk figurere ikke. Man bør nok ivertfall gå ut fra at folk da som nå hadde varierende smak og forhold til motebildet. Bildet synes å være overveiende konservativt i Larvik.

En radikal byggherre

Mannen som gjenreiste Storgaten 44 umiddelbart etter bybrannen, Linaae slo til med radikal nyorientering på et vesentlig nivå. Han får utført en byhusplan som man senere finner utbredt i Kiøbenhavnske nybygg etter den store bybrannen i 1796. Linaae skaper et moderne byhus med inngang fra gårdsrommet til et eget trapperom. Konseptet er basert på fritt plasserte stuer langs gatefasaden bundet sammen av en gjennomgående dørakse med tofløyede dører. Tendensen til symmetri om midtaksen er forlatt, noe som gjenspeiles i vindusrytmen slik man ser den i dag: 2 + 3 + 2 + 1. Vinduene gjenspeiler de bakenforliggende romdimensjoner. Innredning og møblering har alltid vært formalisert i forhold til grunnplan og plassering av bestemmende romelementer. En så enkel ting som vindusrytme uttrykker i den sammenhengen mer enn en utvendig fasadeløsning. Historisk er ikke løsningen med stuer en filade noe nytt. Virkningen er velkjent siden renessansen, men den ble satt i en annen plansammenheng under barokken da det symmetriske anlegg rundt et sentralt punkt, her midtgangen, ble

en dominerende faktor. I denne motes kulminasjon gjenoppstår renessanseideen med hovedvekt på en filade aksel. Bakrommene frigjøres og det symmetriske nedtones. Midtgangen med trapp endres til et selvstendig trappe-rom. Slike løsninger finner man i europeisk slotts og palé byggeri tidligere, men som planløsning for borgerhus i norden er utførelsen ikke så utbredt. Bybrannen i København i 1796 innleder et storstilt nybyggeri basert på en slik løsning. En løsning som blomstrer til begynnelsen av 1900-tallet i leiegårdsbyggeriet. En filade mot gaten, friere løsning bakenfor og trapperom fra gårdssiden, adkomst via portrom. Innføringen av eget trapperom som stasrom finner vi tidlig på Smidtestrøm i Drammen i 1778, på Gulskogen Gård i 1804, Store Mæla i Skien i 1805, ved de senere ombygginger i Storgaten hvor midtgangen deles opp og f. eks på Yttersø 1820. Slikt sett blir Linaae en foregangsman og fornyer av Larviks bygningskultur. Vi tror det vil bli på problemer å påvise tidligere eksempler i omegnen, eller i større omkrets.

Linaaes hus fikk to etasjer med størst høyde i 1. etg. Takformen i 1794 kjenner vi ikke, men kan iht takstene antas å ha vært halvvalmet. Halvalmen som takform vinner innpass i europeisk husbygging i siste halvdel av 1700 årene og konkurrerer i stor grad med den gamle helvalm som uttrykk for standsmessig smak. Den gir jo også en bedre utnyttelse av loftet. Nord-Tyskland og Danmark er full av eksempler på halvvalm fra denne tid. Interiørdetaljer fra Linaaes hus har dessverre ikke dukket opp i særlig grad i undersøkelser som er gjort hittil. Linaae innredet stort sett bare første etasje. Annen etasje ble fullført av Even Bull. Vi kan imidlertid fastslå at stuehimlinger var panelt med malte glatthøvlede bord, slik de fremdeles kan sees i østre del av 1. etg. Her er også spor av smale gerikter. Dørene var tofløyede og veggene trukket med lerret. Lerretets underlag var ployde bord, i ujevne tykkelser og bredder, slik tidens sagbruksteknologi forutsatte. Bordene ble spikret med smidde spiker, bearbeidet under spikerhammeren på jernverket. Vinduene hadde stort format. Sannsynligvis krysspost med 4 ruter i de øvre rammene og 6 eller 8 i de nedre. Ellers kan det se ut som om det smårutete to rams vinduet har vært vanlig ellers i gaten. Det kan imidlertid være at disse storformat vinduene først kom inn med Even Bulls påkostninger avsluttet i 1810. De originalvinduer som er igjen i Storgaten kan sees i nabogårdenes bakgårdsfasader. Spesielt praktfullt er et to ramms vindu med buet avslutning av de øvre glass i nr. 48. Hele den vestre og midtre del av 1. etasje har gått tapt i etterkrigstidens utrenskninger. Planløsningen fra ca 1920 finnes i kommunens tegningsarkiv. Den eldre planhistorie er nå, i de viktigste trekk, fastslått gjennom våre undersøkelser. Annen etasje og 1. etages østre del er i hovedsak intakt.

Even Bull, lisenstidens påkostninger

2. etg ble fullført av Even Bull ca 1810. Nå Larviks mest påkostede, midt i den praktelskende Napoleonstiden med lisenhandelen som økonomisk incitament. Bull kjøper eiendommen i 1807 og utfører rundt 1810 store påkostninger. Den grunnleggende planløsning beholdes, men antall rom økes ved oppdeling. Kjøkken installeres i annen etasje, hvor hans bror setter bo. Den største forandring er at annen etasje forhøyes med 4 omfar, dvs ca 70-80cm. Annen etasje innredes ferdig med åpenbart påkostet dekor. Det er ikke usannsynlig at de marmormalte paneler stammer fra denne tiden. Vi kan på tross av tildekningene fremdeles ane den sterke opplevelse interiørene må ha gitt den besøkende. Fire stuer på rekke, tofløyede dører som ved hver gavlvegg ender i et vindu som forlenger aksel ut i det fri. Virkningen av lyset til døgnets forskjellige tider gjennom en slik rekke av rom gir sterke opplevelser av atmosfære, rom og koloritt. Tidens følelse for farge og mønsterbruk, som fragmentarisk kan gi den uforberedte tilskuer en viss fremmedfølelse, ga i sin fulle utførelse en mektig estetisk opplevelse. Spesielt storartet må storstuen ha vært med tre vinduer ut mot havnen, på motsatt vegg, et par symmetrisk plasserte tofløyede dører, den ene med trappen fra første etasje. Even Bulls hus manifesterte med all sannsynlighet Napoleonstidens sans for imponerende ekspressive virkninger. Med stor sannsynlighet er den tofløyede indre dør i nåværende hovedtrapps repos en av Even Bulls dører fra annen etasje, på et sent tidspunkt gjenbrukt her. Dørbladene har senere slaglist og beslag, men er ellers svært tidstypiske med ovale og runde dekorfelt på fyllingene. De geometrisk sirkelrunde dekorfeltene er ikke spesielt typiske her i Norge, men kan i Larvik også sees som dekorelement på fasader, særlig gesimslisten. Ser man på Københavnske dekorerte bygningselementer på samme tid vil man observere den samme bruk av sirkelen. De gjenværende værelser i første og annen etasje har underpaneler i behold som godt kan skrive seg fra denne tiden, eller tidligere. En fullstendig undersøkelse av bygningen vil med all sannsynlighet komplettere bildet av Even Bulls hus.

Biedermeier - patrisierhuset ved veis ende

Man kan formode at ovnsnisjen i første etasje tilhører tollkasserer Hofgaards periode. Nisjen er representativ for tilsvarende som ble oppført i Larvikshjem i 1830 og 40 årene. Sikkert daterbare eksempler finnes på Yttersø Gård og Tollerodden, henholdsvis satt opp 1834 og 1844. Den finnes også i Storgaten 50. I denne tiden forsvinner brystningene og veggpartiene gjøres som hele flater innrammet av taklist og halvhøy fotlist. Det er senempiren eller Bieder-meierstilen som slår igjennom. Den særpregede grønne tapeten hører stilmessig hjemme sent i denne perioden. Ellers tyder alt på at det eldre listverket fortsatt sto på plass, helt frem til 1873. Fra denne perioden inneholder bygningen fremdeles panelbord med malt dekor iform av damasktapetimitasjon med frise langs himlingen med laurbærkranser. Videre undersøkelser vil sikkert bringe for dagen flere elementer fra denne perioden.

Nye tider - selskapsliv og kommune

Med Festivitets salens oppførelse inkorporeres de tidligere stuer i en enda lengre akse. På sett og vis kulminerer den tidligere tids private selskapelighet i den nye tidens offentlige selskapsvirksomhet med ambisjoner i retning av å bli byens fremste offentlige rom. Den storslåtte festivitets salen med sine renessanseinspirerte og gotiserende elementer utnytter det tidligere patrisierhjem til nye formål - dog i forlengelse av gamle tradisjoner. Veggene striekles på nytt, tapetseres med papir og males i tidens motefarger. Vinduene fra Even Bulls tid byttes ut slik fasaden også kles om og taket får et nytt løft i form av knevegg og ny takfasong - fra halvvalm til saltak. Innvendig monteres nye rikt profilerte lister, slike som fremdeles kan sees i første etasje i værelset ved hovedinngangen. Vi går ut fra at de gamle dørene fremdeles sto på plass. På et tidspunkt har man til og med tatt bryet med å kopiere en av de gamle tofløyede dører (første etg. ved hovedtrappens repøs). De viktigste endringer i patrisierhuset skjer nå i annen etasjes bakre midtdel der det installeres kjøkken og i det bakre nordre hjørne der man lager et nytt hovedtrapperom til festivitets salen.

Med kommuneadministrasjonens overtagelse av bygningen i 1883 skjer ikke de store endringer. Man er tydeligvis fornøyd med de muligheter planløsning og dekorativt utstyr byr på og installerer nye funksjoner i det gamle hus. Nye gjennomgripende endringer skjer først etter 1950, da fasaden ble ribbet for dekor og glattbarbert til etterkrigstidens fattigslige vulgærfunkis. Annen etasje spares i stor grad, men første etasje mister størsteparten av rominndelingene. Ytterligere sekundære romoppdelinger diktert av moderne kontorbehov og innplating av eldre overflater samt utskifting av dører og listverk, utydeliggjør den eksisterende gamle bygningsstruktur.

Det er denne situasjonen som har bidratt til den almenne glemsel vedrørende patrisierhusets eksistens og historie. Den utførte bygningsundersøkelse er et bidrag til å rive vekk dette sløret som har hindret forståelse av hva som faktisk eksisterer av enestående gammel Larvikskultur i Storgaten 44.

Kilder til artikkelen:

Bygningsarkeologiske undersøkelser i huset, utført av arbeidsgruppen.

Arkivmateriale fremskaffet av J.R.Archer

Byborgerens hus i Norge . Hauglid, Berg etc. - Oslo 1963

Herremannens bostad føre 1700talets mitt. - Erik Lundberg - Stockholm 1935

Danske borgerhus - Christian Elling - Kjøbenhavn 1943

Wanscher - Arkitekturens historie, bind II og III, Kjøbenhavn 1931

Authentic Decor 1620 - 1920 - Peter Thornton - London 1984

Fra nyklassisisme til Historisme . Kjeld von Folsach - Kjøbenhavn 1988

Gamle borgerhus i Bergen - Kristian Bjerknes - Bergen Oslo 1961

Klassisisme i Kjøbenhavn - red. Raabyemagle/Smidt, Kjøbenhavn 1998

Gamle trehus - Aanensen, Brenne og Drange - Oslo 1987

Diverse billedmateriale og kommunale arkiver

HVA VEGGENE I STORGATEN 44 SKJULTE

David Brand

Det er alltid like spennende å åpne en tildekket veggoverflate i et gammelt hus. Spesielt når huset har rundet 200 år, er det med forventning man gløtter inn bak moderne innplatinger. I dag river man oftest ut alt av eldre overflater ved rehabilitering. I tidligere tider lot man gjerne tingene stå, eventuelt gjenbrukt, med ny plassering. Når vi vet at patrisierhuset var Larviks mest påkostede i 1810, er forventningene tilstede. Gleden var derfor stor da Storgaten 44 avslørte noen av sine hemmeligheter.

Det første som dukket opp i annen etage, gjennom hullet etter kodalborret var en sortmalt overflate. Rask nedrivning av platekledning avslørte dekormalte håndhøvlede bord i sterke, barokkaktige farger. Kraftig marmorimitasjon i varme sort og grøntonner. Bordene var åpen-bart gjenbrukt og spikret opp riktig vei og opp ned om hverandre. Raskt så man at marmor imitasjonen var oppdelt i stenblokker visualisert ved sort oppstrekning. Nedentil var det en sortmalt brystning, akkurat i høyde med vinduenes underkant. Mellom marmoren og brystningen negativspor etter en brystningslist. Sene eksempler på slik marmorering, som man kan finne helt opp i 1860 - 70 årene, er gjerne grovere og uten den varme, sofistikerte og egentlig barokke fargeholdningen her. Noe lignende kan man finne på Toten, malt i 1830 årene av Peder Balke. Et fint eksempel fra begynnelsen av 1800-tallet finner vi i Kalleviggården i Arendal. Assosiasjonene går kanskje mest til marmoreringer i Kongsberg kirke fra midten av 1700-tallet. Det er følelsen av barokk som først og fremst preger disse dekorasjonene.

Ved siden av de marmorerte bordene står sjablongmalte bord av senere dato. Her er det sen-empiren eller biedermeierstilen som uttrykkes. Et blomstermønster avsluttet oventil av en bård av laurbærkranser. Sannsynligvis fra perioden 1840 - 65. En periode da sjablongmaling var populært. Tollerodden har f. eks. mange eksempler på sjablongdekor fra denne tiden. Fargene er bleke, egentlig bare toner av samme basisfarge. Dette understreker at hensikten har vært å etterligne vevet damask. Kontrastene skal være svært små. Man må videre forestille seg dem-pet belysning fra stearin eller talglys. Da vil antagelig likheten med virkelig damask være på-tagelig. Mønsteret er stramt på tross av de blomsterbaserte motivene. Vi befinner oss fremdeles i en klassisistisk periode, noe laurbærkransene understreker.

Det er også avdekket tapet av stor interesse. En nesten modernistisk mønstret papirtapet fra perioden 1840 - 65. Kraftig grønn bakgrunn med mønster i gulbeige tone. Denne grønnfarge var mye brukt fra tidlig 1800-tall og opp gjennom den klassisistiske perioden. Motivene er gjenkjennelige som klassisistiske mønstre, men stilisert i geometrisk retning. En liknende motivbehandling kan man finne i Kiøbenhavnske interiører i 1830 - 40-årene, malt av maleren Hilke. Papiret er tynt og klistret rett på tidligere malte panelbord. Det ser ut som denne oppsettingsmetoden holdt seg lenge i bruk i Larvik. Det er imidlertid ingen billigtapet. Vi går ut fra at den er av utenlandsk opprinnelse. Larvik var en sjøfartsby hvor kontakten med omverdenen var en naturlig del av hverdagen. Å handle tapet i utlandet kan ikke ha vært uvanlig. Tapeten er tidligere ikke registrert av undertegnede.

Patrisierhuset rommer fremdeles hemmeligheter. Vår undersøkelse er på langt nær uttømmende. I tillegg til de beskrevne funn, har det dukket opp mange fragmenter og rester av de opprinnelige overflater. Det som hittil er funnet er imidlertid nok til å kunne fastslå at patrisierhuset fra 1793 fremdeles lever bak moderne tildekkinger.

Ø.t.v. tapet og malt håndhøvlet bordhimling.
 Ø.t.h. biedermeiertapetet på motstående vegg.
 N.t.v. Marmorerte veggpaneler med sortmalt brystning og malt stenblokkimitasjon fra tidlig 1800-tall, t.v. sjablongdekor ca. 1850, damaskimitasjon.
 N.t.h. Bygningsarkeologisk metode. Forsiktig hulltagning, måling, beskrivelse og fotografering.

FESTIVITETEN - ET VIKTIG ARKITEKTURHISTORISK VERK

James Ronald Archer

En av Norges mest fremstående arkitekter

Larviks arkitekturhistorie er et forsømt kapittel. Vi kjenner ikke arkitektene bak mange av bygningene i byen, og på grunn av ombygginger eller ødeleggelse er det vanskelig å vite opprinnelig utseende på en del av dem. Langt de fleste, særlig i mindre målestokk, har trolig vært oppført i en håndverksmessig byggeskikktradisjon. For eksempel leverte byggmester Paul Andersen Moe fra Larvik selv tegninger til bygninger han oppførte i 1890-årene. Ikke før på 1800-tallet er det mulig å knytte bygninger i byen til kjente arkitektnavn. Bygningene er fortrinnsvis monumentalbygninger, og arkitektene utenbys fra. For eksempel er Baldershage tegnet av Henrik Nissen, det gamle posthuset av Edwin Thürmer, stasjonsbygningen av Balthazar Lange, fengselet av Schirmer og von Hanno og murbygningen på hjørnet Øvre Torvgate/Kongensgate (gamle ØP) av Thv. Astrup.

Byens mest offentlige bygning ved siden av skolene og kirkene var utvilsomt Festiviteten på Storgaten, høytidelig innviet i mai 1874. Man har hittil ikke visst hvem som har tegnet bygningen, som i virkeligheten består av to deler - en ombygd patrisiergård fra 1790-årene og en nyoppført teaterfløy med saler og scene. Den gamle gården kom til å inneholde sosietets- og selskapslokaler, og slik var de to delene avhengige av hverandre i funksjon. Takket være et viktig arkivfunn kjenner vi nå oppsiktsvekkende detaljer om tilblivelsen av dette landets tredje eldste teaterlokale.

Formspråket og detaljering både i interiør og eksteriør gir grunn til å forvente en habil arkitekt som var vel bevandret i tidens arkitektoniske stil med gotiserende detaljer i historismens ånd. Utførende arkitekt var Paul Due (1835-1919), en av Norges fremste i annen halvdel av forrige århundre. Festiviteten faller inn under hans tidlige produksjon. Allerede i 1871 gjorde han skisser for festivitetselskapet i Larvik. Dette må ha vært til en helt ny bygning. Våren 1872 var han i Larvik, etter alt å dømme for å se på bygningen som nylig var innkjøpt til formålet. Kort etter hadde han klart et forslag til ombygging. I juli samme år forelå to utkast til ny fløybygning, en i tre og en i mur. Kort etter må direksjonen i selskapet ha bestemt seg og bedt arkitekten utarbeide detaljtegningene. I slutten av august leverte Due detaljtegninger til forandringer på den gamle bygningen, og endelig i oktober detaljtegninger til fløybygningen i mur. Arkitekten fikk 495 spesiedaler for arbeidet, et viss prosent av omkostningsoverslaget for hele byggeprosessen.

Due hadde studert.ingeniørvitenskap og fikk særlig interesse for arkitektur under et opphold i Hannover i 1850-årene. Etter et lengre opphold som arkitekt i USA, der han blant annet tegnet fort under borgerkrigen, slo han seg ned som privatpraktiserende arkitekt i Oslo i 1870. En rekke av bygningene hans fra denne tiden regnes som hovedverk i 1800-tallets norske arkitekturhistorie. De fleste er sterkt inspirert av motiver fra middelalderen og kjennetegnes ved oppdeling av bygningskroppen og karakterisering av bygningsdelene. Festivitetsens nærmeste parallell i tid og funksjon er Athenæum på Wessels plass i Oslo, oppført som klubbygning for Det norske Selskap og leseforeningen. Han og kompanjongen tegnet også villaer og leiegårdskomplekser, bl.a. det kjente Engelske kvarter. Due tegnet omkring 150 bygninger for NSB, dels i tegl, dels i tre, og stasjonene fikk stor betydning for utbredelsen av sveitserstilen på landsbygda. Paul Due var en aktiv personlighet som deltok i samfunnsdebatten, og han var Ridder av St. Olav.

Byggingen og ominnredningen

Det var arkitekt og byggmester Fritz Thürmer i Larvik som stod for oppførelsen, enten direkte eller som ansvarlig byggeleder. Han attesterte regningene. Det er grunn til å tro at fasaden var ferdig høsten 1873, mens interiøret kom på plass våren 1874. Det kjente firmaet Brødrene Guidotti i Oslo leverte gips- og sementarbeidene: Utvendig 40 konsoller til gesimsen, 38 palmetter, seks kapiteler og baser av sement, 24 ornamentter og et høyt antall øvrige ornamentter.

Høsten 1873 gikk salmaker Mathias Olsen i gang med å trekke tak og vegger med maskinpapir. I første etasje fikk fire værelser, i armen etasje seks og i tredje etasje to værelser maskinpapir. I alt 22 ruller eller 4866 kvadratalen gikk med. Olsen leverte også lerret. Utover nyåret 1874 fortsatte Olsen med grovarbeidene i in-

teriøret: Tapeter kom opp, kuppelen til scenen fikk lærduk, klaffedøren til hovedinngangen fikk stopp og grønt lær med messingspiker og biljardene ble gjort om. 2. mai - dagen før innvielsen! - kom det nye sceneteppet opp etter at han hadde sydd på nye lerretsposer oppe og nede som stökkene skulle tres inn i. Dette var trolig fortrekksmekanismen. Øvrige kulisser ble reparert og to blinddører satt inn.

Malermester A. Andersen konsentrerte sitt store arbeid om salen, trappene og gangene, trolig fordi værelsene ellers var tapetsert. I salen malte og ornamenterte han himlingen, forgylte med ekte gull på midtpartiene, enderosestene på dragerne og sjatterte hulkilen i gesimsen. Veggene ble malt med limfarve og det ble trukket med buer og ornament. Også dørene og brystpanelet fikk malte ornament, og fyllingene fikk trukne linjer. Vinduer, dører, brystpanel og proscenium ble malt med oljefarve og fernissert. En soffitt (nedhengende dekorasjon i taket) ble utført i rød oljefarve. Tre terskler ble malt tre ganger med oljefarve og scenegulvet ble malt to ganger og kittet. Tre fag vinduer utvendig fikk to strøk brunmaling. Endelig ble 13 benker i salen oljet.

Deretter kom turen til de ytre rommene: Tre himlinger i gangene ble påført limfarve, og gipspartiene ble malt. Så ble vegger, dører, vanger og balystre i trappegangene malt. Foyeren hadde krittet himling, gulv malt med tre strøk, vegger i limfarver og malte vinduer og dører. Øvrige malerarbeider bestod av å kritte himlinger, male vinduer og dører, samt å forgylle knopper og gardinstenger.

Vinteren 1873-1874 leverte B. O. Steen ovner til bygningen. Ettersom han drev Ulefossagenturet i Larvik må de ha kommet derfra. Listen er så nøyaktig at man får vite hva slags ovner det dreide seg om: Fire slepne sylindrovner, to uslepne sylindrovner, to åtteetasjes kakkelovner og tre nietasjes kakkelovner.

Interiørarbeidene ble forsert på nyåret 1874. I løpet av de tre første månedene ble gipsornamenter i form av elleve takrosetter, seks gjennombrutte takrosetter og 54 alen ornament levert, også det fra Guidotti i Oslo. Tre av de gjennombrutte rosettene sitter den dag i dag på plass i salen. I februar 1874 var arbeidet kommet så langt at snekker Abrahamsen dreiet 12 rosetter og seks søyler. Også disse detaljene finnes fortsatt i salen - søyler ved dørene og rosetter i hjørnene på de tre himlingsfeltene. Han snekret også disk, bufè og reol, trolig til kjøkkenet eller anretningen. I mars ble møbler og utstyr kjøpt inn ved vertens mellomkomst: 18 dusin rørstoler, to biljarder (eik og mahogny) samt forteppe, proscenium og soffitter. Månedet etter holdt fem mann på med å snekre benkene til teateret. Samtidig ble gassrørene kledt inn (bygningen hadde innlagt moderne gassbelysning med utstyr levert fra hovedstaden) og gullister slått på. I april 1874 var bygningen straks ferdig - scenen og trappegangen ble vasket og møbler satt på plass.

De store vinduene i teatersalen fikk grønne rullegardiner og røde damaskgardiner. Møblene i dameværelset trengte en overhaling - sofaen og stolene ble trukket i grå damask og med agramanbesetning. Møblene i de to hjørneværelsene, to sofaer og 14 stoler fikk nytt damasktrekk. Værelsene ovenpå fikk gardiner: Det lille mellomværelset og et annet fikk røde damask tungegardiner med frynser og påsydd spyd, dameværelset to fag lange, grå damaskgardiner (i stil med møblene), biljardværelset fire fag grønne, frynsede damaskgardiner. I hjørneværelset til gaten ble hengt opp to fag grønne gardiner. Nedenunder ble Festivitets salen prydet med tre fag damaskgardiner til de lengste vinduene og draperi over alle vinduene, oppsatt med ringer og snarer. I Spisesalen lyste tre fag hvite gardiner med påsydd spyd mot de besøkende. Anretningsværelset fikk to fag hvite gardiner, og både biljardværelset (fem fag) og utskjenkingsværelset (to fag) røde damaskgardiner med besetning av frynser. Endelig ble to klokkestrenger satt opp og trappene belagt med kokostepper. Salmaker Olsen stod for alle disse arbeidene.

Festiviteten står ferdig

Bygningen inneholdt for øvrig følgende rom: I første etasje hjørneværelse, gang, kjøkken, restaurasjon, entre, gang, anretning, bad, tjenerværelse og gang, spisesal og en liten sal. I armen etasje påkledningsværelse, scene, forgang, entre, restaurasjon, gang, to leseværelser, to dameværelser og to kvistværelser.

Alt høsten 1873 averterte man etter vert til Festivitetslokalet. Han skulle tiltre ved nyttår og overta restaurasjonen og utskjenke brennevin for bolagets regning. Verten fikk 350 spd. årlig av brennevinsbolaget og svarte 500 spd. i leie av lokalene Til rådighet hadde han kjøkken, åtte værelser hvorav to møblert, ett som restauras-

jonsværelse, det andre med biljard. Direksjonen forbeholdt seg retten til å disponere over Festivitetslokalet. Dersom verten foretrakk å overta hele lokalet (12 værelser og tre saler møblert for selskapets regning) for egen regning kunne man bli enige om det. Den første verten ble T. Herrmann.

Bygningen ble høytidelig innviet 3. mai 1874 med prolog, skuespill, supè og ball. Bruken av salen var allsidig det første året, her var konserter av fløytist Larsen, dirigent Sperati og den berømte pianistinnen Erika Lie, opptredener av skuespillere og flere danske selskap, fire ball og en basar. I 1883 ble bygningen kjøpt av Larvik kommune som flyttet inn en del off'entlige kontorer i den gamle restaurasjonfløyen. Fremtidens kultur med sitt varierte spekter tilhørte salen. I dag er det kombinasjonen av kulturelt møtested, allsidige bruksmuligheter og fortidig bygningshistorie som danner de tre hovedgrunnene for at hele Festiviteten fortsatt må gå inn i fremtiden i stedet for å bli henvist til erindring i vår bevissthet.

Artikkelen ble første gang trykket i Østands-Posten 1. oktober 1997. Kildene er i alt vesentlig arkivsaker som er i privat eie i Larvik. Kopier og avskrifter finnes hos forfatteren.

Ø.t.v. detalj av brannmur og frise i Festivitetsalen.
Ø.t.h. Paul Dues Festivitetsaal fra 1873-74.
N.t.v. Det staselige trappeløpet opp til salen.
N.t.h. Detalj av stukkrosett i salen

STORGATEN 44 - BYGNINGSHISTORIK OG BEBOERE

James Ronald Archer

Brannen og byggherren

Stakkars kramboddrengen hos Baltasar Hansen! Et øyeblikks uforsiktighet med pipen om kvelden 16. juni 1792 førte til en av de største brannkatastrofene i Larvik. Så sa i det minste ryktet, og selv om intet kunne bevises hadde folkemeningen allerede plassert skylden. Store deler av byens handelssenter og sosiale elitestrøk gikk opp i flammer. 54 gårder på Storgaten og Stenene var ikke mer. Det var hverken første eller siste gang byen ble rammet av den røde hane. Slikt måtte man ta med i betraktningen i en tettbygd treby. En av de som mistet sitt hus var Rasmus Linaae, som residerte i det østre hus i det vestre kvartalet. Han eide et gammelt hus som han nylig hadde forbedret. Trolig var det da huset fikk en moderne, lyseblå farve på gatefasaden, mens de øvrige veggene forble røde. Det var ikke uvanlig å forvise slike alminnelige farver til mindre fremtredende partier. Rødfarven gikk igjen på uthusene, som vanligvis lå omkring bakgården.

Linaae benyttet anledningen til å sikre seg naboens tomt, og gikk deretter umiddelbart i gang med gjenreisningen på sine utvidede arealer. Allerede et halvt år etter brannen var bygningen under tak, den første i kvartalet, og på det nærmeste ferdig. Men håndverkerne holdt på fremdeles, dører og vinduer manglet i armen etasje og bygningen var ikke panelt. Huset ble utvidet i bredde og lengde i forhold til det gamle, og muren mot gaten var spesielt forseggjort av tilhugne gråstein. Naturlig nok tak ikke Linaae noen sjanser, forsikret bygningen med dobbelt så høy verdi som den gamle, og skaffet de foreskrevne brannredskaper - 8 lærsdann, 2 brannhaker og en lang stige. Takstforretningen gir nøyaktig beskrivelse av tekniske sider ved bygningen: Utstrekning, antall værelser og beliggenhet i bygningen, antall ovner og i heldige tilfeller farver. Slike takster ble holdt hvert tiende år og gir et presist og knapt, men uunnværlig innblikk i Larvikborgernes materielle omgivelser. I mange tilfeller er dette det eneste som er igjen av husene, under andre heldige omstendigheter utfyller takstene de fysiske spor i bevarte bygninger og forteller når og hvordan endringer foregikk. Øvrige kilder til bygningshistorie på denne tiden er ildstedskatten av 1812 og bygningsavgiften av 1802 - begge gir knappe, men presise opplysninger om bygårdenes utstrekning og bruk. Tradisjonelle kilder som pantebøker og panteregistre gjør det mulig å følge eierrekken og få informasjon om eiendommene ved overdragelser. Personalhistorisk materiale må ikke undervurderes i bygningsstudier, og ofte gir særlig, booppteignelser uvurderlig informasjon om bruk og innredning. Det er således mulig å gjenskape et hus både i plan og interiører.

I løpet av de nestor årene oppførte Linaae økonomibygninger i bakgården. I øst bryggerhus med bakerovn og bryggerpanne, drengestue og tørkeloft, og i vest vognremisse, vedskjul, stall og fjøs. Bak gårdsrommet lå en inngjerdet have. Kronen på verket var en dobbelt port i gerdet på hver side av huset og ny panel på hovedhuset. Alt stod ferdig i mai 1796. Vestre sidebygg fikk ikke noe langt liv og ble etter ti år erstattet med tilsvarende hus mot nord. ' .

Linaaes store hus ble aldri helt ferdig, og selv tok han og familien ikke i bruk hele bygningen. Store deler av 2. etg. forble uinnredet, og vurderingsmenn fortalte siden at de bare fant ett beboelig værelse der. De øvrige var ikke benyttet. Grunnene kunne være mange. Det var ikke uvanlig at arealer i bygninger stod uferdig, men ble tatt ut av dvalen ved festlige anledninger som krevet plass. Investeringen i en rommelig bygning ut over daglige behov kan skyldes en kombinasjon av statusmarkering og pengeplassering - man sikret seg i en bankløs tid. Dessuten var arealer alltid potensielle for utnyttelse. Linaae hadde ganske riktig leid ut værelser ovenpå, men leietakere ble vanskeligere og vanskeligere å få tak i. Til slutt så Linaae ingen annen mulighet enn å avvertere, enten til salg eller leie. Selv ikke hele 1. etg., langt mindre all plassen i sidehusene, hadde han bruk for. Minst tre av ni rom stod ubrukt. Endelig lyktes han med å få en ny leietaker, Johan Bøckmann.

Kjøpmann Rasmus Linaae var født i Langesund i 1748, men flyttet til Larvik der han kjøpte gård og grunn i 1775. Han drev også innen maritime næringer, antakelig hadde han bakgrunn som skipper, og var reder for brigantin Immanuel som i 1778 fraktet 180 innrullerte matroser fra Fredriksvern til København. Linaae bodde på Storgaten med kone Edle Marie Heuch fra Kragerø, og fikk seks barn. Stuepike og kokkepике hørte med til husholdningen. Forøvrig nøt han, som mange borgere i Larvik, sommeren på sin lystgård. Linaae eide Brekke i Tjølling fra 1786 til 1800 og er byggherre for det store, fredede våningshuset på gården. Han eide også hus

i Sandefjord en tid.

Man bør ikke forledes til å tro at Linaae på grunn av sitt store hus var utpreget velstående. Da jordavgiften av 1802 skulle betales kalles han fattig, og utleieproblemer og tanker om salg vitner om vanskeligheter. Linaae døde vinteren 1806. I skiftet får vi bekreftet antagelsene om bruken av huset: Bare kjøkken og tre rom var i bruk det store huset: Sovekammer, hjørnestuen og kontoret. Sannsynligheten taler for at det var rommene mot gården samt hjørnestuen mot øst. Det eneste som fantes i 2. etg. var enkelte spredte møbler. Rommene kan forøvrig møbleres etter beskrivelsen. Firefags hjørnestuen mot øst var stasværelset med fine gardiner og glasslysekroner i taket. Møbleringen bestod av fire speil, to ovale, forgylte og to i mahogni, 12 lærtrukne stoler og en kanape. Veggene var dekket av et høyt antall bilder, det meste trolig litograferte eller kobberstukne genrebilder. Her var ti portretter, to bilder av slott og ikke minst minner fra Rasmus Linaaes dager som skipper: Portretter av sjøheltene Juel og Tordenskjold samt bilder av den danske kirke i London. Soverommet later til å ha vært dagligværelset for her fantes speil, et par spillebord, tolv stoler, to lenestoler og et stueur.

En kjærlig far - og en dristig sønn

Bygningen kom på markedet etter oppslåtte plakater og avertisseringer, men ingen bød på den første auksjonen. Det viste seg at bygningen var attraktiv likevel. Beliggenheten, størrelsen og forbedringspotensialet lokket de fremste menn i den grevelige administrasjon til å konkurrere. Fjorten dager etter, 16. mars 1806, ble det en veritabel konkurranse mellom oberinspektør Bull (øverste administrativ leder av Larvik grevskap) og byfogd Rasmussen. Ingen ønsket å åpne budrunden på 2000 daler, i stedet slo Bull til med 2500 daler for straks etter å bli overbudt med 100 daler av Rasmussen. Slik fortsatt det til tredje runde på 2900 daler hos Bull da den engstelige Rasmussen åpenbart begynte å forstå at taket var i ferd med å glippe. Men han ga seg ikke, og gikk inn i den tapende runden med å by 2920 daler. Resten var uthaling, og Bull kunne rolig sikre seg gården for 2950 daler. I sannhet en kjærlig far - for han handlet på vegne av sønnen Even Bull som fikk tilslaget.

Even Bull gjorde nøyaktig hva som var ventet av ham – forbedret gården slik at det ga gjenklang helt ut til prestegården i Tjølling, der prost Stephansen skrev i sine opptegnelser at gården ble forskjønnert og bedre innrettet takket være inntektsbringende lisensfart under napoleonskrigenes konjunktur. Familietradisjonen forteller at det var en særdeles heldig handel som satte Bull i stand til ombyggingen. Under tobakksnøden i 1809 gjorde han den genistrek å kjøpe to fat tobakk av en dansk jakteskipper. Fatene ble solgt videre med 5000 dalers fortjeneste. Deler av disse pengene ble konvertert til et moderne hus. Ikke uten grunn snakket byen om de uhyre pengesummer som ble anvendt på den - den ble en av de mest påkostede på hele Storgaten, med en verdi på 7500 daler, to og en halv ganger hva den hadde vært. Til sammenlikning tilsvarte dette ufattelige 750 tønner rug i en tid med korntrang.

Til tross for at vurderingsmennene anså bygningen for ganske ny, beholdt den utstrekningen, trolig også rominndelingen i 1. etg., & Linaaes tid. Forandringene var ellers store: Mest radikalt var de fire nye omfarene slik at hele huset ble høyere og som følge av det fikk nytt tak. Huset fikk dessuten nye skorstener, et kjøkken i 2. etg., seks nye kakkelovner, nye gulv, paneling og maling innvendig, samt nye vinduer, nytt panel og ny maling utvendig. Begge sidehusene og mye av gjerdene ble samtidig forbedret. Anlegget ble komplett med det store, toetasjes murte sidehuset i vest, oppført mellom 1810 og 1817. Her var vognskjul, pakkbod og to værelser. Byggematerialet var slaggstein fra jernverket. Et glimt inn i Bulls hjørnestue i 1817, den samme som Linaae brukte, viser et kjøpmannshjem i empiretidens Larvik. Speilene har forsvunnet fra interiøret, men lysekronen og gardinene er på plass. Han har til og med fått doble rullegardiner. Møblementet i bjerk bestod av sofa med sort trekk, et dusin stoler og to bord. Et frokostbord i mahogni og treetasjes ovn kompletterte utstyret. Dette var det enkleste værelset. I stasrommene mot Storgaten stod mahognimøbler som stoler, spillebord, kommoder og sofaer.

Even Bull var født i Kristiania og kom trolig med familien til Larvik da faren ble oberinspektør i 1793, om han da ikke allerede var i lære. Senere oppholdt seg som handelsbetjent hos en fetter i Tønsberg, Et halvt år etter huskjøpet tok Bull borgerskap i Larvik. Ved siden av kjøpmannskap drev han rederivirksomhet (trelast- og kornfart) og var kemner, medlem av kornselskapet, donerte 1000 daler til et skolehus i Larvik og deltok i et forsøk på å erhverve grevskapet. Problemet var bare at dalende krigskonjunkturer etter freden i 1814 tok knekken

på en rekke larvikborgere - Even Bull inkludert. En sildelast til Østersjøen ble solgt med store tap. Forsøk på storstilt handel med korn, brennevin og vin sammen med broren hjalp ikke. Bull hadde gjeld i London etter uheldig trelastsalg, kreditorer i København og skyldte skatt. To kjøpmannssvogre gjorde sitt for å hjelpe, men også de var rammet av nedgangen. Til slutt slo Bull seg på valutaspekulasjon, som mislyktes. Da var det bare en mulighet igjen. Han benyttet muligheten. Flukt. Først til Arendal, der han ga fullmakt og bruksbrev over sine eiendommer til broren, og siden til Norrbotten i Sverige hvor han slo seg ned og drev trelasteksport og handel. OQisielt forklarte familien at han var "på handelsreise". Denne handelsreisen kom til å vare evig. Han døde under forretningsreise i Luleå i 1849.

Gården hans i Larvik ble bebodd av broren Abraham som med familie hadde rom i 2. etasje, søsteren Abrahamine, likeledes i 2. etg., dels leid ut til styrmann Johan Falch. Abraham Bull drev kjøpmannsprofesjon i nær tilknytning til den eldre broren og var som ham kemner et par år. Da Even stakk stod han igjen med skammen og ansvaret. Abraham hadde vært forsiktigere - brennevinsbrenneriet fra 1816 (samme året som denne næringen ble frigitt) var et forsøk på å berge seg, men hverken det eller tvangsauksjon over hans løsøre i 1820 hjalp. Han måtte i gjeldsfengsel, og der ble han sittende lenge. Forresten var det ikke rare arresten - dessuten lå den bare tre gårder bortenfor hjemmet. En søndag ble han observert spaserende på fjellene omkring, en armen dag stående utenfor døren. Da grep kreditorenes representant inn overfor arrestforvareren, men Bull ble rolig stående ute. Deretter ble soningen noe strengere, men ikke mer enn at Bull kunne ta imot besøk og oppvarning hele dagen, noe som blank annet resulterte i at han ble far kort etter løslatelsen! Lempeligheten skyldtes visstnok at gjeldsfengsel var en upopulær institusjon og at det gjaldt å ikke være så streng at skyldneren stakk av. Sporene etter broren skremte. Blant annet takket være arv etter faren fikk Abraham Bull ordnet opp, men han klarte aldri å nå gamle høyder og døde i små kår i 1836. Hans kulturelle interesser viste seg ved medlemskap i leseselskapet (han kjøpte bøker på auksjon da det ble nedlagt) og som en av de drivende krefter i det dramatiske selskapet. I 1831 gikk gården på Storgaten på auksjon for å dekke gamle krav mot broren. Kjøperne, et engelsk firma, solgte straks videre.

En korrekt byråkrat

Den nye eieren må ha vært ganske annerledes forsiktig: Byråkrat, fullmektig i revisjonsdepartementet, byråsjef i Finansdepartementet, konstituert Riksarkivar, ordenskansellist for de svenske ordener i Norge og nyutnevnt tollkasserer i Larvik. Ambrosius Flor Hofgaard var prestesønn med økonomisk teft, drev som eiendomsutvikler før han kom i statens tjeneste, og var medlem i bibelselskapets styre og samtidig stempelpapirforvalter med ansvar for salg av spillkort! I Larvik konsentrerte han virkelysten omkring offentlig og privatøkonomisk tjeneste. Hofgaard var medlem av den første kommunestyret, medstifter av og medlem i direksjonen for Larvik Sparebank, og han deltok i Klubbselskapet.

Etter ham overtok svigersønnen gården, men trolig bodde Hofgaard der med familien til sin død i 1854. Gravplaten av støpejern finnes ennå på Larvik kirkegård. Svigersønnen Fredrik Adeler Blom var trønder og forvalter på Barkevik jernverk, og later til å begynne med til å ha bodd der og på sin gård Gui. Han kan siden ha flyttet inn i huset på Storgaten, eventuelt ha leid det ut. I hvert fall første etasje var leilighet og kontor for postmester Johan Schladermund frem til 1872 - en forsmak på den offentlige bruk som bygningen skulle få.

Utover 1800-tallet forble bygningen vesentlig som i Even og Abraham Bulls tid. Forandringene som kan spores i takstene er brennevinsbrenneri med kobberbrennevinskjele i østre sidehus (1827, borte 1837), en trappegang i bindingsverk på østre side av våningshuset med inngang til 1. etg. og oppgang til armen (1846). I 1846 får vi for første gang beskrevet interiøret nærmere – det skyldes at det samme år var kommet nye forskrifter for føring av branntakstprotokollen: Første etasje hadde seks betrukne (tapetserte) værelser, kjøkken med jernplate i skorstenen, spiskammer og en panelt og malt gang. 2. etg. rommet åtte værelser og en gang, alle var enten panelt eller betrukne. På loftet var det tre kamre og på taket en kvist. Huset hadde tre trappeganger, 27 dører, 37 fag vinduer, 14 ovner og en nymotens innretning -komfyr. Forandringene frem til 1856 var ikke mange - to nye komfyrer og nye vinduer, samt maling og tapetsering spesielt i første etasje.

I 1872 kjøpte Klubbselskapet gården og satte i gang ombyggingsarbeidene. Den private selskapelighets sfære var over. Tiden var moden for overgang til offentlige omgangsformer. Festivitetsens tid var inne.

En festivitet til begjær

Det interessante poenget med bygningen er at den representerer en villet og ønsket offentlighet som er selve grunnlaget for begrepet om den offentlige sfære. Bygningshistorien viser hvordan et privat initiativ til et festivitetslokale med tilhørende selskapslokaler ble til virkelighet. Sentralt i tankegangen var at allmennheten allerede dengang skulle ha adgang - til både salen og til restaurantvirksomheten. Bygningen, nå med en nyooppført salsfløy, var resultatet av en rekke fremstående Larvikborgeres drøm om et samlingssted og lokale - en selskapsklubb med offentlige overtoner om man vil. Helheten i bygningskomplekset er vesentlig for å forstå Festivitetsens karakter. Salen kan vanskelig tenkes uten de tilstøtende selskapslokalene, og disse halvoffentlige rommene får mening med salen å forholde seg til. En drink før forestillingen - middag etterpå. Ingen opptreden, mindre omsetning for restauratøren. Allerede i 1874 forstod man hvor viktig det var å ha bredde i tilbudet. Salen er landets tredje eldste teaterscene.

Tanken om et offentlig rom i Larvik var ikke ny i 1874, men det var første gang man våget å bygge en ny sal med tanke på allsidig utfoldelse av kulturens krefter. Tidligere saler i Larvik med dette for øyet (Herregården og Klubbgården) var alle arvet etter tidligere tiders privatsfærer og fikk ikke noen lang levetid. Festiviteten representerer en borgerlig utløper av forrige århundres typiske assosiasjonsånd. En av de aller første arrangementer i bygningen var nettopp en basar i regi av Arbeiderforeningen til inntekt for arbeidernes understøttelseskasse -og det parallelt med Avis- og Balselskapets arrangementer i selskapslokalene.

Herligheten varte i ni år, til huset virkelig ble offentlighetens, ikke bare offentlig. Larvik kommune overtok i 1883. Denne overgang fra det private til det offentlige rom er ikke mindre viktig for å forstå og kjenne bygningen. Siden dengang har Festiviteten vært en av de mest fremstående offentlige bygninger i Larvik. Her var rettslokaler og lokaler for en ekspansiv og mulighetsrik kommuneadministrasjon med bystyresal, formannskapsrom, ordførerkontor og allehånde offentlige kontorer. Kulturlivet i vid forstand nøy fortsatt godt av salens kvaliteter. Hvilken betydning denne har hatt for byens tilgang på kulturell kapital og som arena for byens kulturelle liv er til fulle dokumentert. Opptredener og konserter av kjente kunstnere, foreningsdannelser, markeder, basarer og møtevirksomhet av alle slag: En flammende tale av Bjørnstjerne Bjørnson, en smektende konsert med Agathe Backer-Grøndahl, et heroisk foredrag av Roald Amundsen.

Ved siden av bruken av Festiviteten står bygningsmassens kvaliteter med interiør, bevart dekor og rominndeling, og ikke minst dens viktige plass i den gamle husrekken i byens gamle sjøvendte promenadegate. Festiviteten bærer i seg en fysisk form som uavhengig av skiftende uttrykk og innhold bak fasaden forteller oss noe vesentlig om samfunnet i Larvik. Fra det private til det offentlige går det en tohundreårig linje gjennom historien til Storgaten 44. Festiviteten er et stykke bygget mentalitetshistorie som samler i seg mange tråder i byens liv. Det er liv i veggene.

Kildene er foruten standard oversiktsverker om Larviks historie personalhistoriske verk om aktuelle familier og en rekke primærkilder vedrørende bygningshistorie, blant annet en fullstendig gjennomgang av takster og skifter.

Kilder til artikkelen Storgaten 44- bygningshistorie og beboere

Arkivalia

Riksarkivet, Oslo:

Kommersekollegiet, branntakster, Larvik-Sandefjord 1787 (takst 1787)

Kommersekollegiet, branntakster, Larvik-Sandefjord 1787-97 (takst 1792 og 1796)

Rentekammeret, Byregnskaper, Larvik og Sandefjord, pk. 19 (Ildstedskatten 1812 og antegnelser til bygningssavgiften 1802).

Rentekammeret, realistisk ordnet avdeling, jordavgiften 1802, Larvik.

Folketellingen 1801

Statsarkivet i Kongberg:

Branntakstprotokoll for Larvik I 4a (takst 1797)

Branntakstprotokoll for Larvik I 7 (takst 1807, 1810 og 1817)

Branntakstprotokoll for Larvik I 12 (takst 1827)

Branntakstprotokoll for Larvik I 13 (takst 1837 og 1846)

Branntakstprotokoll for Larvik I 14 (takst 1856)

Larvik skifteforhandlingsprotokoll I 1797-1821 (boregistrering og auksjon 1806)

Larvik arrest- og eksekusjonsprotokoll 2 1788-1824 (utleggsforretninger 1817)

Larvik panteregister I 1, I 2 og I 4

Litteratur

Bull, M.: Østlandslekten (Tønsbergslekten) Bull. 1933

Jahnsen, Astri: Niels Seiersløw Stephansens kallsbok. I Vestfoldminne 1970

Johnsen, Oscar Albert (red.): Larviks historie bd. 1. 2. utg. 1962

Krohn-Holm, Jan W.: Tjølling bygdebok bd. II. 1970

Linaae, Jean B.: Slekten Linaae. 1967

Omang, Reidar: Fritzøe i slekten Treschows eie 1835-1935. 1935

Thomle, E. A.: Familien Hofgaard i Norge. 1911

Tillegg til artikkelen Storgaten 44- bygningshistorie og beboere juli 1999

Takket være et heldig arkivfunn (Riksarkivet, Kommersekollegiet, branntakster pk. 68, branntakster med tilhørende fortegnelser, grevskapet Laurvigen 1771-97, omslag forandringer 1792-93, legg 19 Brekke i Tjølling) kan vi nå komme med en viktig opplysning om Storgaten 44s oppførelse. Grunnen til at Linaae var så raskt ute med å gjenoppføre sitt hus i Larvik var at han tok av sine reserver! Han flyttet et større, enetasjes sidehus på lystgården på Brekke i Tjølling inn til Storgaten. Sidehuset tjente på Brekke som bryggerhus og hadde melkebod og fem værelser. Det ble i løpet av høsten 1792 transformert til første etasje i en bygård ved å legge til de to vestre kamrene i husets bredde. Målene og rominndelingen med vindusfordelingen stemmer ellers overens med beskrivelsen av det tidligere sidehuset.

Linaae forklarte i søknaden om tillatelse til husflyttingen, datert to uker etter bybrannen, hvor vanskelig det var å bygge hurtig nytt. Han fryktet dårlig handelsnæring så lenge han var uten bolig, og hevdet det var umulig å påregne et nytt hus i løpet av ett år fordi det ikke var tiden for tømmerhugst. Med dette blir Storgaten 44 gatens eldste hus - eldre enn brannen! Men hvor gammelt kan det være? Det er fra før 1789, da det stod på plass på Brekke. Muligens er det fra omkring 1783 da hovedhuset på gården ble bygget. Dette årstallet berøver Linaae æren for å stå bak det i dag fredede våningshuset på gården: Han overtok tre år senere etter hustruens søster, og det er hun, Johanne, eller mannen Abraham Bøckmann som er byggherre til Brekke.

Prospekt av Larvik fra ca.1810 som viser den intakte fasaderekken mot sjøen. Den hvite bygningen med blå taksten, nr. fem fra venstre, er Storgaten 44. Akvarell og gouache av G. Thorbjørnsen.
(p. e.)

Portretter av Ambrosius Flor Hofgaard (1788-1854) og hustru Helene f. Berg (1806-1891) malt av P. Petersen, 1836. (p.e., Nesodden)